

# Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үр нөлөө

Захиалагч: Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар

Гүйцэтгэгч: Б.Ариунжаргал, Хуульч /LL.M/

Улаанбаатар хот

2025 он

## АГУУЛГА

|                                                                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ .....                                                                                                   | 3  |
| УДИРТГАЛ .....                                                                                                                   | 4  |
| НЭГ.ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ .....                                                                          | 6  |
| ХОЁР. ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ НЬ ТООЦОХ ХЭСГЭЭ ТОГТООСОН БАЙДАЛ ..                                                             | 7  |
| 2.1. “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд .....                                                                   | 7  |
| 2.2. “Практикт хэрэгжих боломж” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслөөс үр<br>нөлөөг нь тооцох хэсгээ тогтоосон байдал ..... | 7  |
| 2.3. “Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслөөс үр нөлөөг нь<br>тооцох хэсгээ тогтоосон байдал .....        | 7  |
| 2.4. “Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслөөс үр нөлөөг нь<br>тооцох хэсгээ тогтоосон байдал .....          | 7  |
| ГУРАВ.ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭД ТОХИРОХ ШАЛГАХ ХЭРЭГСЛИЙН ДАГУУ ХУУЛИЙН<br>ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ .....                       | 8  |
| 3.1. “ЗОРИЛГОД ХҮРЭХ БАЙДАЛ” ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ .....                                                            | 10 |
| 3.2. “ПРАКТИКТ ХЭРЭГЖИХ БОЛОМЖ” ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ                                                               | 13 |
| 3.3. “ОЙЛГОМЖТОЙ БАЙДАЛ” ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ .....                                                                | 17 |
| 3.4. “ХАРИЛЦАН УЯЛДАА” ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ .....                                                                  | 18 |
| ДӨРӨВ.ҮР ДҮНГ ҮНЭЛЖ, ЗӨВЛӨМЖ ӨГСӨН БАЙДАЛ .....                                                                                  | 20 |
| ЭХ СУРВАЛЖ .....                                                                                                                 | 23 |

## **ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ**

|            |                                                                      |
|------------|----------------------------------------------------------------------|
| ТБАНтХ     | Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль                               |
| ТБАНтХӨОтХ | Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль |
| ТЕГ        | Тагнуулын ерөнхий газар                                              |
| УИХ        | Улсын Их Хурал                                                       |
| ХЗҮХ       | Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн                                         |

## УДИРТГАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 17 дахь хэсэгт “*төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална*” гэж заасны дагуу 1995 онд Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хууль батлагдсанаар төрийн нууцыг хамгаалахтай холбогдсон харилцааг анх удаа хуулиар зохицуулж, төрийн нууцыг хамгаалах тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тавьжээ.

Төрийн нууцын тухай хуульд 2001, 2003, 2004 (2 удаа), 2014, 2015, 2017 онд буюу нийт 7 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. 1995 оны Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийг 2004 онд шинэчлэн найруулсан бөгөөд нийт 3 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан бөгөөд энэхүү хууль нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль батлагдах хүртэл хэрэгжиж байсан.

Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль /цаашид “ТБАНТХ” гэх/ 2016 оны 12 дугаар сарын 01-ний өдөр батлагдаж, өнөөдрийг хүртэл дагаж мөрдөгдөж байна. Тус хууль нь 7 бүлэг, 40 зүйлтэй бөгөөд нийт 6 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулжээ.

УИХ-ын 2010 оны 48 дугаар тогтоолоор баталсан Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 3.6.3.2-т “Төрийн мэдээллийн ангилал, нууцын зэрэглэлийг оновчтой болгож, нууц хамгаалалтыг шинэ түвшинд гаргах эрх зүйн орчин, удирдлага, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгоно.” гэж, 3.6.4.3-т “Үндэсний аюулгүй байдлын мэдээллийн сан бүрдүүлж, Улсын Их Хурал, орон нутгийн иргэдийн төлөөллийн байгууллага, хэвлэл мэдээллээр дамжуулан иргэдийг үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой асуудлуудаар өргөн хүрээтэй мэдээллээр хангах механизмыг бий болгоно. Төрийн мэдээллийн нээлттэй нөөцийг бүрдүүлэх ажиллагааг эрчимжүүлж, тэдгээрийг цахим засгийн үйлчилгээнд үр нөлөөтэй ашиглах боломжийг бүрдүүлнэ” гэж, 3.6.4.4-т “Нийгэмд мэдээллийг хүртээмжтэй, түргэн, шуурхай хүргэх мэдээллийн хэрэгсэл, дэд бүтцийн хөгжлийг дэмжиж найдвартай ажиллагааг хангана” гэж, 3.6.4.5-т “Хэвлэл мэдээллийн байгууллагад хуулиар хориглоогүй мэдээллийг эрэн сурвалжилж олж авах, нийгэмд түгээхэд таатай эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх”-ээр тусгажээ.

Мөн УИХ-ын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын нэгдүгээр хавсралтаар баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын зорилт 5.4-т “Иргэндээ үйлчилдэг, мэргэшсэн, чадварлаг ил тод, үр нөлөөтэй, ухаалаг төрийн албыг төлөвшүүлнэ.” гэж, зорилт 7.5-д “Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн мэдээллийн бүрэн бүтэн, нууцлагдсан, хүртээмжтэй байдлыг баталгаажуулж, өрсөлдөх чадвар бий болгоно.” гэж тус тус заасан бөгөөд тус тогтоолын хоёрдугаар хавсралтаар баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 5.6.3-т “Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны ил тод, хариуцлагатай байдлыг хангах, хяналт тавих зохицуулалтыг боловсронгуй болгоно.” Гэж, 5.6.8-д “Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны нээлттэй, ил тод байдлыг нэмэгдүүлж авлига үүсэх эрсдэлийг бууруулна.” Гэж тус тус заажээ.

Харин Монгол Улсын Засгийн Газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн Дөрөвт “Хүний эрхийг дээдэлсэн засаглалын бодлого”-ыг тодорхойлсон бөгөөд үүнд “Төрийн үйлчилгээг цахимжуулж, үр ашиг, хүртээмж, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэн, чадварлаг, ухаалаг төрийн албыг төлөвшүүлж, хүний эрхийг дээдэлсэн, авлигагүй төрийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ. Монгол үндэсний үнэлэмжийг нэмэгдүүлж, эх оронч сэтгэлгээг бий

болгох цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлж, гадаад бодлогын нээлттэй, олон тулгуурт зарчмыг баримтална” гэж, 4.1.4.1-д “Төрийн үйл ажиллагаанд иргэдийн хяналт тавих тогтолцоог технологийн шийдлээр сайжруулж, шилэн ажиллагааг үргэлжлүүлж, төрийн нууцад хамаарахаас бусад бүх шийдвэр, тогтоол, гэрээ, хэлцэл, мэдээллийн санг олон нийтэд нээлттэй, ил тод болгоно.” гэж тус тус заажээ.

Түүнчлэн, Улсын Их Хурлын 2023 оны 59 дүгээр тогтоолын хавсралтаар баталсан “Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр (2023–2030 он)”-ийн 10.1.1-д “Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагын харьяа төрийн өмчит хуулийн этгээдийн төсөв, санхүү, худалдан авах ажиллагаа болон хуулиар төрийн нууцад хамааруулснаас бусад мэдээллийг ил тод болгож, түүнд тавих хяналт, хариуцлагын тогтолцоог бүрдүүлнэ” гэж заасан байна.

Дээрх бодлогын баримт бичгүүдэд тусгагдсан зорилтыг хангах үүднээс Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулсан байна.

Иймд тус хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасныг үндэслэн Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал”-ыг баримтлан хуулийн төслийн үр нөлөөний үнэлгээг хийж, гүйцэтгэв.

## **НЭГ.ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ**

Энэхүү судалгааны хүрээнд тус хуулийн төслийн зорилго, хамрах хүрээ, зохицуулах асуудалтай уялдуулан, аргачлалд дурдсан 6 шалгуур үзүүлэлтээс дараах 4 шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно.

1. Зорилгод хүрэх байдал
2. Практикт хэрэгжих боломж
3. Ойлгомжтой байдал
4. Харилцан уялдаа

Эдгээр шалгуур үзүүлэлтийг сонгохдоо дараах үндэслэлийг харгалзан үзсэн.

1. Тус хуулийн төсөл нь зорилгодоо хүрсэн эсэх.
2. Тус хуулийн төслийн зохицуулалт практикт хэрэгжих боломжтой эсэх.
3. Төслийн нэр томьёо, хэл зүйн найруулга, үг сонголтын хувьд ойлгомжтой байгаа эсэхийг ойлгомжтой байдал шалгуур үзүүлэлтийн дагуу;
4. Төслийн зүйл, заалт нь өөр хоорондоо болон бусад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжтой нийцсэн эсэхийг тус тус үнэлнэ.

## **ХОЁР. ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ НЬ ТООЦОХ ХЭСГЭЭ ТОГТООСОН БАЙДАЛ**

Энэхүү хэсэгт уг хуулийн төслийн үр нөлөөг нь үнэлэх хэсгийг тогтоож, сонгосон шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлсэн болно.

### **2.1. “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд**

“Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтээр хууль тогтоомжийн төслийн зохицуулалтыг шалгаж, үр нөлөөг нь үнэлэх бол тухайн төслөөр тавьсан зорилгод хүрэхэд чиглэгдсэн эсхүл түүнийг тодорхой илэрхийлж чадахуйц зүйл, заалтыг сонгоно. Үүний тулд тухайн төслийн үзэл баримтлалтай сайтар танилцаж, хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлагыг хэрхэн тодорхойлсон, энэхүү үндэслэл, шаардлага нь зорилгыг хэрхэн илэрхийлж байгаа эсэхийг судалдаг.

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хувьд энэхүү хуулийн төсөл нь одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж буй Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулиас “албаны нууц” гэх ойлголтыг хасахад чиглэсэн өөрчлөлт байх тул хуулийн төслийг бүхэлд нь зорилгод хүрэх байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд үнэлсэн болно.

### **2.2. “Практикт хэрэгжих боломж” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслөөс үр нөлөөг нь тооцох хэсгээ тогтоосон байдал**

“Практикт хэрэгжих боломж” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тус хуулийн төслийг бүхэлд нь үнэлсэн болно.

### **2.3. “Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслөөс үр нөлөөг нь тооцох хэсгээ тогтоосон байдал**

“Ойлгомжтой байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг сонгон авсан тохиолдолд хууль тогтоомжийн төслөөс тодорхой заалтыг, эсхүл бүхэлд нь сонгон авч шалгах боломжтой. Хууль тогтоомжийн төсөлд хэрэглэсэн нэр томьёо, хэл зүйн найруулга, үг сонголтын хувьд ойлгомжтой, иргэд байгууллагууд тухайн зохицуулалтыг шууд ойлгож хэрэглэх, хэрэгжүүлэх боломжтой байгаа эсэхийг шалгаж үнэлнэ. Иймд тус шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зүйл, заалтад бүхэлд нь дүн шинжилгээ хийж, үр нөлөөг тооцно.

### **2.4. “Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслөөс үр нөлөөг нь тооцох хэсгээ тогтоосон байдал**

“Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх стандарт асуултуудад хариулах замаар зохицуулалт нэг бүрийн уялдаа холбоог шалгах учир хуулийн төслийн тодорхой заалт, зохицуулалтыг бус тухайн төслийг бүхэлд нь сонгох нь зүйтэй гэж үзлээ. Өөрөөр хэлбэл, харилцан уялдаа шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тухайн зохицуулалт нэг бүрийн уялдаа холбоо, бусад хуультай нийцтэй байдлыг шалгадаг. Иймд тус шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зүйл, заалтад бүхэлд нь дүн шинжилгээ хийж, үр нөлөөг тооцно.

## ГУРАВ.ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭД ТОХИРОХ ШАЛГАХ ХЭРЭГСЛИЙН ДАГУУ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

Өмнөх үе шатуудад хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтийг сонгож, үр нөлөөг үнэлэх хэсгээ тогтоосон тул тэдгээрт тохирох шалгах хэрэгслийг дараах байдлаар харуулав:

### Хүснэгт 1. Шалгах хэрэгслийг сонгосон байдал

| №  | Шалгуур үзүүлэлт         | Үр нөлөөг үнэлэх хэсэг | Тохирох шалгах хэрэгсэл                                                                                                    |
|----|--------------------------|------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. | Зорилгод хүрэх байдал    | Төсөлд бүхэлд нь       | Зорилгод дүн шинжилгээ хийх.                                                                                               |
| 2. | Практикт хэрэгжих боломж | Төсөлд бүхэлд нь       | Төслийн зохицуулалтууд практикт хэрэгжих боломжтой эсэхийг судлах.                                                         |
| 3. | Ойлгомжтой байдал        | Төсөлд бүхэлд нь       | Ойлгомжтой байдлыг судлах, ингэхдээ Хууль тогтоомжийн тухай хууль болон аргачлалд заасан асуулгаар хуулийн төслийг шалгах. |
| 4. | Харилцан уялдаа          | Төсөлд бүхэлд нь       | Хуулийн төслийн уялдаа холбоог Хууль тогтоомжийн тухай хууль болон аргачлалд заасан асуулгаар шалгах.                      |

Дээрх урьдчилан сонгосон шалгуур үзүүлэлтэд тохирсон шалгах хэрэгслийн дагуу хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэллээ.

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь 2 зүйлтэй байна. Агуулгын хувьд одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй ТБАНТХ-д заасан “албаны нууц” гэх ойлголтыг хасах, албан нууцтай холбоотой зохицуулалтыг хүчингүй болгох талаар зохицуулалтыг агуулсан хуулийн төсөл болохын хувьд хуулийн төслийг дээрх шалгуур үзүүлэлт тус бүрийн хүрээнд бүхэлд нь үнэлэхээр тогтсон болно.

## **ТӨРИЙН БОЛОН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

**1 дүгээр зүйл.**Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн Гарчиг, Хоёрдугаар бүлгийн гарчиг, Гуравдугаар бүлгийн гарчиг, Тавдугаар бүлгийн гарчиг, Зургаадугаар бүлгийн гарчиг, 1 дүгээр зүйлийн 1.1 дэх хэсэг, 2 дугаар зүйлийн гарчиг, 2.1 дэх хэсэг, 3 дугаар зүйлийн 3.2, 3.3 дахь хэсэг, 4 дүгээр зүйлийн гарчиг, 4.1 дэх хэсэг, 5 дугаар зүйлийн 5.1.3-5.1.12 дахь заалт, 6 дугаар зүйлийн гарчиг, 6.1-6.5 дахь хэсэг, 7 дугаар зүйлийн гарчиг, 7.1, 7.2 дахь хэсэг, 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсэг, 8.1.1, 8.1.2 дахь заалт, 9 дүгээр зүйлийн 9.1 дэх хэсэг, 10 дугаар зүйлийн 10.1 дэх хэсэг, 10.1.1-10.1.5 дахь заалт, 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсэг, 11.1.1-11.1.4 дэх заалт, 12 дугаар зүйлийн 12.1 дэх хэсэг, 12.1.1-12.1.11 дэх заалт, 15 дугаар зүйлийн 15.1 дэх хэсэг, 16 дугаар зүйлийн гарчиг, 16.1, 16.3, 16.7 дахь хэсэг, 17 дугаар зүйлийн 17.1, 17.5-17.7 дахь хэсэг, 18 дугаар зүйлийн гарчиг, 18.4, 18.5 дахь хэсэг, 19 дүгээр зүйлийн гарчиг, 19.1 дэх хэсэг, 19.1.2, 19.1.3 дахь заалт, 19.2, 19.3, 19.6 дахь хэсэг, 20 дугаар зүйлийн гарчиг, 21 дүгээр зүйлийн гарчиг, 21.1-21.3 дахь хэсэг, 21.5, 21.6 дахь хэсэг, 23 дугаар зүйлийн гарчиг, 23.1 дэх хэсэг, 24 дүгээр зүйлийн 24.1.2, 24.1.4 дэх заалт, 25 дугаар зүйлийн гарчиг, 25.1, 25.2 дахь хэсэг, 27 дугаар зүйлийн 27.1 дэх хэсэг, 27.1.1, 27.1.2, 27.1.3, 25.1.5 дахь заалт, 28 дугаар зүйлийн гарчиг, 28.1.1-28.1.4 дэх заалт, 28.1.7, 28.1.8 дахь заалт, 30 дугаар зүйлийн гарчиг, 30.1-30.6 дахь хэсэг, 31 дүгээр зүйлийн гарчиг, 31.1, 31.2 дахь хэсэг, 32 дугаар зүйлийн гарчиг, 32.1, 32.2 дахь хэсэг, 33 дугаар зүйлийн гарчиг, 33.1-33.2 дахь хэсэг, 34 дүгээр зүйлийн гарчиг, 34.1, 34.2, 34.3 дахь хэсэг, 35 дугаар зүйлийн гарчиг, 35.1-35.3 дахь хэсэг, 36 дугаар зүйлийн гарчиг, 36.1 дэх хэсэг, 37 дугаар зүйлийн гарчиг, 37.1 дэх хэсэг, 38 дугаар зүйлийн гарчиг, 38.1-38.3 дахь хэсэг, 39 дүгээр зүйлийн гарчиг, 39.1, 39.2, 39.7 дахь хэсгийн "...болон албаны" гэснийг, 7 дугаар зүйлийн 7.6 дахь хэсгийн "...нууц, албаны" гэснийг, 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн " , албаны нууцад хамаарах мэдээлэл "нууц", гэснийг тус тус хассугай.

**2 дугаар зүйл.**Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.2 дахь заалт, 7 дугаар зүйлийн 7.7 дахь хэсэг, 14 дүгээр зүйл, 20 дугаар зүйлийн 20.3 дахь хэсгийг тус тус хүчингүй болгосугай.

### 3.1. “ЗОРИЛГОД ХҮРЭХ БАЙДАЛ” ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг 2016 онд баталж, 2017 оны 9 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс дагаж мөрдөх болсон билээ. Тус хууль нь 7 бүлэг, 40 зүйлтэй бөгөөд өнөөдрийг хүртэл нийт 6 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна.

Одоогийн дагаж мөрдөж буй ТБАНтХ хэрэгжиж эхлэхээс өмнө 1995 онд баталсан “Төрийн нууцын тухай хууль”-ийг дагаж мөрдөж байсан бөгөөд тус хуульд “албаны нууц” гэх ойлголтыг хуульчлаагүй байна. Харин 2016 оны ТБАНтХ-д “төрийн нууц”, “албаны нууц”-ыг тус хуулиар зохицуулахаар шинэчлэн найруулж баталсан байна. Өөрөөр хэлбэл, “албаны нууц” гэх ойлголт манай улсын хувьд 2017 оноос хэрэглэгдэх болжээ.

Тус хуулийн 1.1-д “Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах үндэсний тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, мэдээллийг нууцлах, хамгаалахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино” гэж заажээ. Өөрөөр хэлбэл, энэхүү хууль нь 1/ төрийн нууц, 2/ албаны нууцтай холбоотой харилцааг зохицуулсан хууль байна.

Харин Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн (Цаашид “ТБАНтХӨОтХ” гэх) төслийн хүрээнд одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй ТБАНтХ-аас “албаны нууц” гэх ойлголтыг хасахад чиглэжээ. Өөрөөр хэлбэл, ТБАНтХ-ийг “Төрийн нууцын тухай хууль” болгон өөрчилж, тус хуулиас албаны нууц гэх ойлголтыг хасахаар тус хуулийн төсөлд тусгажээ.

Тус хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас харвал, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсанаар Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах иргэний эрх хангагдах суурь нөхцөл бүрдэх бөгөөд шийдвэр гаргалт хариуцлагатай, ил тод, нээлттэй байх, төрийн үйлчилгээ түргэн шуурхай, хүнд суртлаас ангид байх зарчмын хэрэгжилт хангагдаж, авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг буурахад эерэг нөлөө үзүүлнэ. Мөн төрийн байгууллага, албан тушаалтан үндэслэлгүйгээр мэдээллийг нууцад хамааруулах явдлыг таслан зогсоож, үйлдэл гаргахаас сэргийлэх, улмаар төрд итгэх олон нийтийн итгэлийг нэмэгдүүлэх боломжтой гэж үзжээ.

Иймд хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх судалгааны ажлын хүрээнд “төрийн нууц”, “албаны нууц” гэх ойлголтыг судлан үзэх зайлшгүй шаардлага үүсэж байна.

Одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй ТБАНтХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1-д “төрийн нууц” гэж Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу төрийн нууцад хамааруулсан, задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхолд аюул, занал, хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг; гэж, 5.1.2-т “албаны нууц” гэж задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд салбарын болон төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг” гэж дээрх 2 ойлголтыг тодорхойлжээ.

Сүүлийн жилүүдэд ТБАНтХ-тай холбоотой тэр дундаа албаны нууц гэх ойлголтод хамааруулан байгууллагууд өөрийн мэдээллийг нууцалж байгаатай холбоотой олон нийтийн дунд маш их шүүмжлэл үүсгээд байна. Энэ нь авлига, албан тушаал, ашиг сонирхлын зөрчил, мэдээллийн ил тод байдлыг алдагдуулж, иргэдийн төрд итгэх итгэлийг бууруулах гэх мэт сөрөг нөлөөллийг бий болгож байна гэж үздэг.

Учир нь ТБАНтХ-д заасан албаны нууц гэх ойлголтод тусгасан **“Байгууллагын ашиг сонирхол”** болон **“салбарын ашиг сонирхол”** зэрэг нэр томьёо, ойлголтын тодорхойгүй байдлаас үүдэн төрийн байгууллагын удирдлагаас байгууллагын үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээллийг хэт өргөнөөр албаны нууцад хамааруулах явдал нийтлэг байна.

Учир нь “албаны нууц”-ыг тодорхойлох шалгуурыг хуульчлаагүйгээс төрийн байгууллага, агентлагийн дарга нар албаны нууц хэмээх ангилалд хэт өргөн хүрээний мэдээллийг хамруулж, иргэний мэдэх эрхийг зөрчих явдал их байна. Тухайлбал, Эрчим хүчний яам баталсан “Төрийн болон албаны нууцыг ашиглах, хадгалах, хамгаалах журам”-аа албаны нууцад хамааруулсан байв. Дүгнэвэл, ТБАНтХ дахь албаны нууцын тодорхойлолт нь хэт өргөн, тодорхойгүй бөгөөд ялгаа зааг, шалгуур үзүүлэлтийг тогтоогоогүйгээс үүдэн албаны нууцыг ангилахад хүндрэл, бэрхшээл үүссэн байна.<sup>1</sup>

Практикт “албаны нууц” гэх ойлголтын хүрээнд төрийн байгууллага бүр өөрийн дур зоргоор мэдээлэл нууцлах тохиолдол цөөнгүй байна. Мэдээллийг өргөнөөр хязгаарлаж нууцлах нь засаглалын тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлдөг талаар судлаачид тэмдэглэсэн. Тодруулбал, мэдээллийг өргөнөөр нууцлах нь олон нийтийн төрд итгэх итгэлд нөлөөлж, мэдээлэлгүй, эсхүл дутуу, буруу мэдээлэл авснаас үүдэн төрийн үйл ажиллагаанд итгэхээ болих сөрөг үр дагавар үүсгэдэг. Иймд төрийн байгууллага, албан хаагч өөрийн шийдвэр, үйл ажиллагааны талаарх үнэн зөв, бүрэн гүйцэд мэдээллийг олон нийттэй тогтмол хуваалцах нь төрд итгэх олон нийтийн итгэлийг бэхжүүлэх чухал ач холбогдолтой.<sup>2</sup>

Байгууллагын нууцын тухай (одоогоор “албаны нууц”) ойлголтыг гол төлөв бизнесийн үйл ажиллагаанд хамааруулан шүүхийн практикаар хамрах хүрээг нь тодорхойлох хандлага нийтлэг бөгөөд дараах шалгуур үзүүлэлтийг хангасан байхыг шаарддаг байна. Үүнд:

1. Мэдээлэл нь тодорхой нэг хуулийн этгээд, ямар нэгэн бизнесийн байгууллагатай шууд холбоотой байх;
2. Тухайн мэдээлэл нь нээлттэй биш байх, өөрөөр хэлбэл, хязгаарлагдмал тооны этгээдүүд мэдэж байх;
3. Бизнесийн байгууллагын эзэмшигч нууц болгон хадгалах хүсэлт гаргасан байх;
4. Бизнесийн байгууллага ажилтантай гэрээ байгуулан байгууллагын нууцыг задруулахгүй байх үүрэг хүлээлгэн, зохицуулалт хийх зэргийг нэрлэж болно.<sup>3</sup>

Төрийн байгууллагын нууцад хамаарах мэдээлэл нь бизнесийн байгууллагын ашиг сонирхлыг хамгаалахад чиглэгдсэн байдаг бол хамаарахгүй мэдээлэл нь гуравдагч этгээдийн ашиг сонирхлыг хамгаалахад чиглэдэг.<sup>4</sup>

Манай улсын хувьд 1995 оны Төрийн нууцын тухай хуулийг шинэчлэхдээ Байгууллагын нууцын тухай хуулиас төрийн албаны буюу төрийн байгууллагын харилцааг салгаж, Төрийн болон албан нууцын тухай хуулиар төрийн нууц болон албаны нууцын харилцааг хамтад нь зохицуулж эхэлсэн. Дээрх шинэчлэл нь Байгууллагын нууцын тухай хуулийн хэрэглээнд эерэг нөлөө үзүүлсэн ч төрийн нууцын тухай хууль тогтоомжид зарчмын шинжтэй алдаа гаргахад хүргэжээ.

Энэ талаар ХЗҮХ-ээс 2023 онд гүйцэтгэсэн “Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ” сэдэвт судалгааны үр дүнгээс харвал:

*“...ТБАНтХ дахь албаны нууцын тодорхойлолт нь хэт өргөн, тодорхойгүй бөгөөд ялгаа зааг, шалгуур үзүүлэлтийг тогтоогоогүйгээс үүдэн албаны нууцыг ангилахад хүндрэл*

<sup>1</sup> ХЗҮХ, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, (УБ, 2023), 19-20 дахь тал.

<sup>2</sup> David Banisar, Comments on the Moldovan Draft Law on State and Official Secrets, 2005, <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/16548.pdf>

<sup>3</sup> Мөн тэнд, 27 дахь тал.

<sup>4</sup> Мөн тэнд, 39 дэх тал.

*учирч байна. Өнөөгийн түвшинд “албаны нууц” гэх ойлголтын хүрээнд төрийн байгууллага бүр өөрсдийн дур зоргоор аливаа мэдээллийг нууцлах байдал үүссэн.*

*Төрийн байгууллагын шийдвэр, үйл ажиллагааны үр дүн, хэрэгжилтийг бууруулахгүй байх, иргэн, хуулийн этгээдийн нууц мэдээллийг задруулж тэдгээрт хохирол учруулахаас сэргийлэх зорилгоор албан мэдээлэлтэй танилцах иргэний эрхийг хязгаарлах боломжтой ч хязгаарласан мэдээллийг нууц гэж үздэггүй байна.*

*Иймд Төрийн нууцын хууль тогтоомж дахь “албаны нууц” гэх ойлголтыг халж, Нийтийн мэдээллийн тухай хуулиар үүнд холбогдох харилцааг зохицуулах, хязгаарлаж болох албан мэдээллийн жагсаалтыг байгууллагын дотоод журмаар нэг удаа батлаад орхих бус жил бүр, эсхүл тодорхой давтамжтайгаар шинэчилж байх зохицуулалтыг тусгаж, төрийн байгууллагын мэдээлэл хариуцсан ажилтнуудын ойлголтыг нэгдмэл болгох шаардлагатай...” гэж үзжээ.*

Дээрхээс дүгнэвэл, албаны нууц гэх ойлголтын хүрээнд байгууллагууд заавал нууцлах шаардлагагүй, олон нийтэд нээлттэй байвал зохих мэдээллийг нууцалж байгаа нь иргэдийн мэдэх эрхэд сөргөөр нөлөөлөх, цаашлаад төрд итгэх итгэл, төрийн байгууллагуудыг үйл ажиллагаа нээлттэй, ил тод байх, хөндлөнгөөс дүгнэлт хийх, тухайн байгууллагын холбогдох мэдээлэлтэй танилцах боломжийг хязгаарлаж байна.

Тиймээс ч зарим судлаачид “албаны нууц” гэх ойлголтыг “төрийн нууц”-аас тусад нь хуульчлах шаардлагагүй гэж үздэг. Учир нь төрийн байгууллага нь төрийн нэрийн өмнөөс үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд нэгэнт төрийн нууц гэх ойлголтыг холбогдох хууль тогтоомжоор зохицуулсан байдаг тул үүн дээр дахин төрийн байгууллагын нууцын тухай ойлголтыг давхардуулах шаардлагагүй гэж үзжээ.<sup>5</sup>

Иймд тус хуулийн төслөөр Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 17-д “төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй...” гэж заасныг хангах үүднээс ТБАНТХ-аас “албаны нууц” гэх ойлголтыг хасах талаар хуулийн төслийг боловсруулсан гэж үзэж байна.

<sup>5</sup> Ч.Өнөрбаяр, Б.Тэмүүлэн, Ж. Баярцэцэг нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, ННФ, (УБ, 2010), 36 дахь тал.

### 3.2. “ПРАКТИКТ ХЭРЭГЖИХ БОЛОМЖ” ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

Сүүлийн жилүүдэд төрийн болон албаны нууцтай холбоотой асуудал олон нийтийн анхаарлын төвд байх болсон. Тэр дундаа нууцлах шаардлагагүй мэдээ, мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулан нууцалж байгаа нь нэлээд шүүмжлэл дагуулж байна.

ТБАНТХӨОТХ-ийн төслийн үзэл баримтлалд:

*“...Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэгт “Мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцлахад хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй байх” гэсэн зарчмыг тусгасан боловч төрийн байгууллага, албан тушаалтны зүгээс мэдээллийг хууль зөрчиж, үндэслэлгүйгээр албаны нууцад хамааруулах нь төрийн үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй байдалд сөргөөр нөлөөлөх, иргэдийн мэдэх эрх хангагдахгүй байх, авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг үйлдэгдэх суурь нөхцөлийг бүрдүүлж байна.*

*Түүнчлэн Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.2 дахь заалтад “салбарын болон төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах” мэдээллийг албаны нууцад хамааруулахаар томъёолсон нь нууцад хамруулах болсноор төрийн байгууллагаас нууцлах мэдээллийн төрөл, хэмжээ, агуулгыг хэт өргөжүүлж, мэдээллийг явцуу ашиг сонирхлоор албаны нууцад авах нөхцөлийг бүрдүүлж байна.*

*Мөн албаны нууцад хамаарах мэдээллүүд нь Байгууллагын нууцын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д “байгууллага” гэж тодорхой чиг үүрэг, бүрэн эрх бүхий хуулиар хүлээн зөвшөөрөгдсөн хуулийн этгээдийг хэлнэ” гэж, мөн хэсгийн 2-т “байгууллагын нууц” гэж хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд тухайн байгууллагын хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилгоор холбогдох хуулиар нууц гэж тогтоосон мэдээ, баримт бичиг, биет зүйлийг хэлнэ” гэж заасантай агуулгын хувьд давхардал үүсгэж байна.*

*Иймд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан албаны нууцтай холбоотой зохицуулалтыг эргэн харж, төрийн байгууллагын нууцлах мэдээллийн хүрээг хумих, мэдээллийн ил тод, нээлттэй байдлыг хангах практик шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна...” гэжээ.*

Дээрхээс үзвэл, төрийн байгууллага, албан тушаалтны зүгээс хууль зөрчиж, үндэслэлгүйгээр аливаа мэдээ, мэдээллийг албаны нууцад хамааруулснаар авлигын гэмт хэрэг үйлдэгдэх суурь нөхцөлийг бүрдүүлж байна гэж үзжээ.

Манай улс авлигатай тэмцэх асуудалд бусад улс орны нэгэн адилаар анхаарал хандуулж ирсэн боловч Транспэрэнси Интернэйшнл байгууллагаас гаргадаг Авлигын төсөөллийн индекс (АТИ)-ийн дүнгээр Монгол Улс 2018 онд авлигын индексээр /Corruption perception index/ 180 орноос 37 оноогоор 93-р байрт орж, өмнөх жилээс 10 байраар урагшилж байсан. Харин 2023 онд 33 оноо авч, 180 улс орноос 121 дүгээр байрт эрэмбэлэгдсэн. Уг индексээр Монгол Улс 2012-2023 онд дунджаар 36.17 оноо авсан. Сүүлийн 12 жилийн хугацаанд Авлигын төсөөллийн индексийн дэлхийн дундаж оноо өөрчлөгдөөгүй буюу 43 оноо байна (боломжит 100 онооноос). Дэлхийн улс орнуудын гуравны хоёр нь 50-аас доош оноо авсан нь эдгээр улс орнуудад авлига ноцтой асуудал болсныг илтгэж байна. Сүүлийн 4 жилд авлигын индекс гаргадаг судалгааны байгууллагууд Монгол Улсад дор дурдсан оноог өгсөн байна.

## Хүснэгт 2. Монгол Улсын авлигын индексэд өгсөн үнэлгээ

| №                  | Байгууллага-судалгаа                                                           | 2020 он   | 2021 он   | 2022 он   | 2023 он   |
|--------------------|--------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| 1                  | Пи Ар Эс групп – Эрсдэлийн үнэлгээ 2020, 2021                                  | 41        | 37        | 32        | 33        |
| 2                  | Ай Эм Ди — Дэлхийн өрсөлдөх чадварын эмхэтгэл, Үзэл бодлын судалгаа 2020, 2021 | 32        | 29        | 30        | 33        |
| 3                  | Ардчиллын олон талт байдлын төсөл 2020, 2021                                   | 34        | 34        | 28        | 25        |
| 4                  | Дэлхийн эдийн засгийн форум – Үзэл бодлын судалгаа                             | 28        | 34        | 30        | -         |
| 5                  | Бертелсман сан – Шилжилтийн индекс 2020, 2022                                  | 37        | 37        | 37        | 37        |
| 6                  | Дэлхийн банк — Улс орны бодлого, институцийн үнэлгээ 2019, 2020                | 35        | -         | -         | -         |
| 7                  | Эдийн засгийн мэдээллийн нэгж - Улс орнуудын эрсдэлийн үнэлгээ 2020, 2021      | 33        | 33        | 37        | 37        |
| 8                  | Дэлхийн эрх зүйн төсөл – Хууль дээдлэх ёсны индекс                             | 33        | 35        | 35        | 33        |
| 9                  | Глобал инсайт байгууллага – Улс орнуудын эрсдэлийн түвшин 2019, 2020           | 35        | 35        | 35        | 35        |
| <b>Дундаж оноо</b> |                                                                                | <b>35</b> | <b>35</b> | <b>33</b> | <b>33</b> |

Ийнхүү Монгол Улс авлигын төсөөллийн индексийн дундаж оноогоор:

- 2020 онд 35 оноо авч 180 орноос 111 дүгээр байр;
- 2021 онд 35 оноо авч 180 орноос 110 дугаар байр;
- 2022 онд 33 оноо авч 180 орноос 116 дугаар байр;
- 2023 онд 33 оноо авч 180 улсаас 121 дүгээр байр;
- 2024 онд 33 оноо авч 180 улсаас 114 дүгээр байрт тус тус эрэмбэлэгджээ.

Авлигын асуудал нь улс орны эдийн засаг, улс төр, нийгэм олон талт харилцаанд сөргөөр нөлөөлж байдаг. Иймд авлигын бууруулах, шалтгаан нөхцөлийг арилгахад чиглэсэн олон арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Энэ хүрээнд тус хуулийн төслөөр “албаны нууц” гэх ойлголтыг ТБАНТХ-аас хасаж, төрийн байгууллага, албан тушаалтан аливаа нууцад хамаарахгүй мэдээллийг нууцлах, олон нийтийн мэдэх эрхийг хангах боломжийг бүрдүүлнэ гэж үзжээ.

Практикт үүсээд буй төрийн болон албаны нууцтай холбоотой асуудлын хүрээнд хийгдсэн судалгаануудыг судлан үзэхэд дараах үр дүн харагдаж байна. Тухайлбал, “Мэдээлэлтэй байх эрхийг хязгаарлаж буй хууль тогтоомжийн дүн шинжилгээ”<sup>6</sup> сэдэвт судалгааны үр дүнгээс харвал:

*“...Төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагуудын нууцын журам, нууцын жагсаалтын ил тод байдал хангалтгүй байх бөгөөд аймаг, дүүргийн засаг даргын тамгын газрын үйлчилж буй нууцын журмыг энгийн иргэд үзэхэд хүндрэлтэй байна. Энэ нь тодорхой албан тушаалтан өөрийн үзэмжээр тодорхой иргэдийн мэдээлэл авах хүсэлтийг байгууллагын нууц гэх үгээр халхавчилж мэдээлэл өгөхөөс татгалзах нөхцөл бий болгоход хүргэхээр байна.*

*Мөн мэдээллийг ил болгох нөхцөлийг төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагуудын олонх нь нууцын журамдаа тусгаагүй, орхигдуулж буй нь мэдээлэлтэй байх эрхийг зохисгүй хязгаарлах нэг эрсдэл болохоор байна. Түүнчлэн, нууцын жагсаалт дахь мэдээллийн зарим хэсэг нь хэт ерөнхий бөгөөд нууцлах шаардлагагүй мэдээллийг нууцад хамааруулсан байна.*

*Зарим төрийн захиргааны төв байгууллага, түүний албан тушаалтны хувьд хууль бус үндэслэлээр мэдээлэл өгөхөөс татгалзаж буй нь тэдгээр төрийн байгууллагын албан тушаалтнуудын хувьд Төрийн болон албаны нууцын хууль тогтоомж, Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай хуулийн зохицуулалтын талаарх ойлголт, мэдлэг хангалтгүй байгааг харуулж байна...”* гэжээ.

Өөрөөр хэлбэл, практикт төрийн болон албаны нууцтай холбоотой дээр дурдсан асуудлууд байсаар байна.

Түүнчлэн, ХЗҮХ-ээс 2023 онд гүйцэтгэсэн “Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ” сэдэвт судалгаанд “...төрийн нууцын ойлголтод албаны мэдээллийг гаргаж өгөх, тараах асуудлыг хамааруулахгүй байх нь зүйтэй. Үүнээс үзвэл, төрийн нууцын тухай хууль тогтоомжоор албаны нууцтай холбоотой харилцааг зохицуулж буй өнөөгийн практикийг эргэн харах шаардлагатай...” талаар тусгажээ. Энэ мэтчилэн тус асуудалтай холбоотой хийгдсэн судалгаануудын үр дүнгээс үзвэл, албаны нууцтай холбоотой асуудлыг төрийн нууцтай хамтатган хуульчилсан нь учир дутагдалтай болох нь харагдаж байна.

Практикт ТБАНТХ-д заасны дагуу тагнуулын байгууллага нь улсын хэмжээнд өмчийн хэлбэр, харьяалал харгалзахгүйгээр нууцын хадгалалт, хамгаалалтад хянан тавьж, нууцад хамаарах мэдээлэл задарч, үрэгдэхээс урьдчилан сэргийлэх, зөрчлийг илрүүлэх, таслан зогсоох арга хэмжээг авдаг. Хуульд заасан чиг үүргийнхээ дагуу ТЕГ-аас 2025 онд 59 төрийн байгууллагын нийт 882 албаны нууцад хяналт шалгалт хийсэн бөгөөд үүнээс 69 хувь нь буюу 608 мэдээлэл нь хуульд заасан шалгуурыг хангаж, харин 31 хувь буюу 274 мэдээллийг үндэслэлгүйгээр нууцалсан зөрчил илэрчээ.<sup>7</sup>

Мөн Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.5 дахь хэсэгт “хуульд ил тод, нээлттэй байхаар заасан мэдээллийг албаны нууцад хамааруулж тогтоохгүй” гэж, 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсэгт “төрийн үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах, төрийн үйл ажиллагаанд олон нийтийн хяналтыг бий болгох зорилгоор мэдээлэл хариуцагчийн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны стратеги, зохион

<sup>6</sup> Глоб интернэшнл, Азийн сангийн Монгол дахь төлөөлөгчийн газар, “Олон улсын хэм хэмжээнд нийцсэн хуулиар дамжуулах олон нийтийн мэдээлэлтэй байх эрхийг дэмжих нь” төсөл, (УБ, 2019), 42 дахь тал.

[https://www.gic.mn/public/docs/publications/public\\_Restrictions\\_right\\_to\\_information\\_acts\\_pdf\\_2019.pdf](https://www.gic.mn/public/docs/publications/public_Restrictions_right_to_information_acts_pdf_2019.pdf)

<sup>7</sup>Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал, 2025 он, 2 дахь тал.

байгуулалт, хүний нөөц, төсөв, санхүү, худалдан авах ажиллагаа, үзүүлж байгаа үйлчилгээ болон хуулиар хаалттай, хязгаарлалттай гэж тогтоосноос бусад мэдээллийг ил тод, нээлттэй байлгана” гэж тус тус заасныг зөрчиж, хуульд нээлттэй, ил тод байхаар заасан мэдээллийг албаны нууцад хамааруулсан тохиолдлын талаар дурдсан байна.<sup>8</sup>

Түүнчлэн, албаны нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтад орсон мэдээллээс зарим нь хэт ерөнхий байгаагаас үүдэн тодорхой албан тушаалтан өөрийн дур зоргоор тайлбар хийх боломжтой нөхцөл байдал үүсдэг. Үүнээс гадна огт нууцлах шаардлагагүй мэдээлэл ч аймаг, дүүргийн Засаг даргын тамгын газрын албаны нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтад орсон байгаа харагдаж байна. Тухайлбал, Алтай хотын ерөнхий төлөвлөлтийн зураг, 1:100000 масштабтай байр зүйн зураг, байгууллагын тамга, тэмдэг гэх мэт мэдээллийг нууцалсан<sup>9</sup> асуудлууд ч гарч байжээ.

Энэ нь албаны нууцын жагсаалтыг төрийн байгууллага бүр өөрсдөө баталдагтай холбоотой бөгөөд ижил төрлийн мэдээллийг зарим нээлттэй, зарим нь нууцад хамааруулах тохиолдол ч гарч байна. Энэ нь тус хуулийн зохицуулалтыг нэг мөр ойлгон хэрэгжүүлэхгүй байгааг илэрхийлж байна.

Түүнчлэн, одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй ТБАНТХ нь бусад салбар хуулиудтай уялдаа холбоо бүхий хууль болохын хувьд Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуультай харилцан уялддаг.

Гэвч тус хуульд заасны дагуу нээлттэй байх ёстой мэдээллийг төрийн байгууллагын албаны нууцад хамааруулах болон хувь хүний нууц, хувийн мэдээллийг албаны нууц гэх ойлголтод хамааруулах асуудал цөөнгүй байна. Тухайлбал, Дундговь аймгийн Говь-Угтаал сумын Засаг даргын А/112 тоот “Журам, жагсаалт батлах тухай” захирамжийн 2 дугаар хавсралтад “хувь хүний нууцын тухай мэдээллээр хамгаалагдсан хувь хүний мэдээлэл”-ийг албаны нууцад тооцож, 10 жил нууцлахаар тусгасан байна. Түүнчлэн Засгийн газраас 2022 оны 12 дугаар сард Эрдэнэс Тавантолгой ХК-ийн “нүүрсний хэрэг”-тэй холбогдуулан түүний бусад этгээдтэй байгуулсан 9 гэрээний мэдээллийг төрийн нууцаас ил болгохоор шийдвэрлэсэн. Гэвч тухайн 9 гэрээ нь дээрх жагсаалтад тусгагдаагүй мэдээлэл байсныг анхаарах нь зүйтэй.<sup>10</sup>

Дээрхээс үзвэл, практикт албаны нууцтай холбоотой асуудлууд нэлээдгүй гарч байна. Иймд энэхүү хуулийн төслийн дагуу ТБАНТХ-д өөрчлөлт оруулж, тус хуулиар зөвхөн төрийн нууцтай холбоотой харилцааг зохицуулах буюу “албаны нууц” гэх ойлголтыг хасах нь эерэг нөлөөлөл үзүүлэх, практикт хэрэгжих боломжтой зохицуулалт гэж үзэж байна.

---

<sup>8</sup> Мөн тэнд.

<sup>9</sup> Б.Баясгалан, Монгол Улсын Төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах эрх зүйн тогтолцоонд тулгамдаж буй асуудал, ХДЭС, (УБ, 2020), Цуврал 77, 275 дахь тал.

<sup>10</sup> ХЗҮХ, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, (УБ, 2023), 14 дэх тал.

### 3.3. “ОЙЛГОМЖТОЙ БАЙДАЛ” ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

Тус шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зүйл, заалт нь найруулга, хэл зүйн болон агуулгын хувьд ойлгомжтой байдлаар томъёологдсон эсэх мөн логик дараалалтай боловсруулагдсан эсэхийг шалгах шаардлагатай. Мөн хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 4 дүгээр бүлэгт заасан “Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлал”-ыг баримталсан эсэхийг тусгайлан шалгана. Энэхүү шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийг бүхэлд дүн шинжилгээ хийлээ.

**Хүснэгт 3.** Хуулийн төслийн зохицуулалт ойлгомжтой эсэхэд хийсэн дүн шинжилгээ

| №  | Ойлгомжгүй байгаа хуулийн төслийн зохицуулалт | Тайлбар                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Санал                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|----|-----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. | Төслийн 1 дүгээр зүйл                         | Төслийн 1 дүгээр зүйлд заасан “16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн “, <b>албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”</b> , гэсний “нууц” гэх үгний ард бичигдсэн таслалыг хасах.<br>Учир нь ТБАНТХ-ийн 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсэгт “... <b>албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц” зэрэглэлтэй байна.</b> ” гэж заасан бөгөөд “нууц” гэх үгний ард таслал бичигдээгүй байна. | Төслийн 1 дүгээр зүйлд заасан “16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн “, <b>албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”</b> , гэсний “нууц” гэх үгний ард бичигдсэн таслалыг хасах.<br>Эсхүл 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийг бүхэлд нь хүчингүй болгох. /Энэ саналыг үндэслэлийг судалгааны “Харилцан уялдаа” хэсгээс үзнэ үү. |

### 3.4. “ХАРИЛЦАН УЯЛДАА” ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

“Харилцан уялдаа” гэсэн шалгуурын хүрээнд хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх стандарт асуултуудад хариулах замаар зохицуулалт нэг бүрийн уялдаа холбоог шалгах учраас шалгах хэсгээ сонгохдоо хуулийн төслийн тодорхой заалт, зохицуулалтыг бус тухайн төслийг бүхэлд нь сонгох нь зүйтэй. Өөрөөр хэлбэл, харилцан уялдаа гэсэн шалгуурын хүрээнд зохицуулалт бүрийн уялдаа холбоо, бусад хуультай нийцтэй байдлыг шалгана. Түүнчлэн, хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлалд заасан дараах асуудлыг тодорхойлох байдлаар төслийн харилцан уялдаатай байдлыг үнэллээ.

#### Хүснэгт 4. Харилцан уялдаатай эсэхийг үнэлсэн байдал

| Аргачлалд заасан асуулт                                                                             | Хуулийн төслийг үнэлсэн байдал                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Хуулийн төслийн нэр тухайн харилцаанд хамаарах хууль мөн эсэх,                                      | Хуулийн төслийн нэр нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай бөгөөд энэ нь тухайн зохицуулж буй харилцаандаа хамааралтай байна.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| Хуулийн төслийн зүйл, заалт нь тухайн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн заалттай нийцэж байгаа эсэх | <p>Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлд <b>16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн “, албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”, гэснийг тус тус хассугай</b> гэж заажээ.</p> <p>Одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй ТБАНТХ-ийн 16 дугаар зүйлийн 16.2-т <i>“Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл “онц чухал нууц”, “маш нууц”, албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц” зэрэглэлтэй байна.”</i> гэж заасан бөгөөд хуулийн төсөлд заасны дагуу (<b>, албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”</b>) гэснийг хасвал тухайн зохицуулалт нь <i>“Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл “онц чухал нууц”, “маш нууц” гэсэн зэрэглэлтэй байна.”</i> гэж өөрчлөгдөнө.</p> <p>Гэтэл хуулийн төсөлд 16 дугаар зүйлийн 16.1.3 дахь заалтыг хасах талаар тусгаагүй учир ТБАНТХ-ийн 16 дугаар зүйлийн 16.1.1-16.1.3 дахь хэсэгт зааснаар “онц чухал нууц”, “маш нууц”, “нууц” гэх ангилал хэвээр үлдэхээр байна.</p> <p>Өөрөөр хэлбэл, одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хуулийн дагуу албаны нууцад хамаарах мэдээлэл нь “нууц” гэх ангилалд хамаарч байх бөгөөд хуулийн төслийн дагуу “албаны нууц” гэх ойлголтыг тус хуулиас хассан ч тус хуулийн 16.1.3-т “нууц” гэх ангилал хэвээр үлдэж байна.</p> <p><b>Иймд хуулийн төсөлд 16 дугаар зүйлийн 16.1.3 дахь хэсгийг хасах гэж нэмж оруулах нь зүйтэй.</b></p> <p>Ийнхүү өөрчлөлт оруулснаар тус хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1 дэх хэсэг, 16.2 дахь хэсэг өөр хоорондоо ижил, агуулгын хувьд давхардал үүсгэхээр байна. Учир нь тус хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1 дэх хэсгийн зохицуулалт нь <i>“Задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, ашиг сонирхол, байгууллага, иргэнд учруулах аюул, занал, хохирлын хэмжээнээс хамаарч төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл дараахь зэрэглэлтэй байна:</i></p> <p style="padding-left: 40px;">16.1.1.онц чухал нууц;</p> <p style="padding-left: 40px;">16.1.2.маш нууц;” гэж өөрчлөгдөнө.</p> <p>Харин 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн зохицуулалт <i>“Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл “онц чухал нууц”, “маш нууц” зэрэглэлтэй байна.”</i> гэж өөрчлөгдөх тул агуулгын хувьд ижил зохицуулалт болохоор байна.</p> <p>Иймд хуулийн төслөөр 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн , <b>албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”,</b> гэснийг хасах биш <b>16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийг бүхэлд нь хүчингүй болгох өөрчлөлтийг оруулах нь зүйтэй.</b></p> |

ТБАНтХ-д өөрчлөлт оруулснаар тус хуультай харилцан уялдаа бүхий тэр дундаа албаны нууцтай холбоотой зохицуулалт агуулсан хуулиудад өөрчлөлт оруулах шаардлагатай. Тус хуулийн төслийн хүрээнд 42 хуульд өөрчлөлт оруулах тухай дагалдах хуулийн төслийг боловсруулсан боловч зарим хуулиудыг орхигдуулсан байна. Тухайлбал, Зөрчлийн тухай хуулийн 15.14 дүгээр зүйлд “Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль зөрчих” зөрчлийг хуульчилсан бөгөөд энэхүү зохицуулалтад өөрчлөлт оруулах талаарх хуулийн төслийг боловсруулаагүй орхигдуулсан байна.

Иймд ТБАНтХ-д өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийн дагуу орж буй өөрчлөлттэй холбоотойгоор одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хуулиудад тусгагдсан зохицуулалтад хууль, хуулийн төсөл хоорондын харилцан уялдааг хангахад анхаарч өөрчлөлт оруулах шаардлагатай.

## **ДӨРӨВ.ҮР ДҮНГ ҮНЭЛЖ, ЗӨВЛӨМЖ ӨГСӨН БАЙДАЛ**

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал”-ын дагуу үнэлгээ хийв.

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь 2 зүйлтэй бөгөөд одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй ТБАНТХ-д заасан “албаны нууц” гэх ойлголтыг хасах, албаны нууцтай холбоотой зохицуулалтыг хүчингүй болгох талаар зохицуулалт агуулсан төсөл байсан.

Иймд тус хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэхдээ хуулийн төслийн зорилго, хамрах хүрээ, зохицуулах асуудалтай уялдуулан аргачлалд заасан “Зорилгод хүрэх байдал”, “Практикт хэрэгжих боломж”, “Ойлгомжтой байдал”, “Харилцан уялдаа” гэсэн 4 шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд бүхэлд нь үнэлж, дараах дүгнэлт хүрч байна.

### **Зорилгод хүрэх байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:**

Тус хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас харвал, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль батлагдсанаар Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах иргэний эрх хангагдах суурь нөхцөл бүрдэх бөгөөд шийдвэр гаргалт хариуцлагатай, ил тод, нээлттэй байх, төрийн үйлчилгээ түргэн шуурхай, хүнд суртлаас ангид байх зарчмын хэрэгжилт хангагдаж, авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг буурахад эерэг нөлөө үзүүлнэ. Мөн төрийн байгууллага, албан тушаалтан үндэслэлгүйгээр мэдээллийг нууцад хамааруулах явдлыг таслан зогсоож, үйлдэл гаргахаас сэргийлэх, улмаар төрд итгэх олон нийтийн итгэлийг нэмэгдүүлэх боломжтой гэж үзжээ.

Хуулийн төслийн хувьд ТБАНТХ-аас “албаны нууц” гэх ойлголтыг хасах талаарх зохицуулалтыг агуулсан байна. Одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй ТБАНТХ-д заасны дагуу төрийн байгууллага, албан тушаалтнууд “нууц”-д хамаарахгүй асуудлыг албаны нууцад тооцож байгаа нь мэдээллийн ил тод байдал, иргэдийн мэдэх эрхийг ноцтой зөрчиж буй асуудлын нэг болоод байна.

Ямар ч улс оронд төрийн нууц гэх ойлголт байдаг боловч төрийн нууцад хамаарахгүй асуудлыг нууцлах нь төрийн ил тод байдал, төрд итгэл иргэдийн итгэлийг алдагдуулах, ашиг сонирхлыг зөрчил үүсэх, авлигын гэмт хэрэг нэмэгдэх зэрэг сөрөг нөлөөллийг бий болгож байдаг.

ТБАНТХ-тай холбоотой асуудлын зарим судлаачид “албаны нууц” гэх ойлголтыг “төрийн нууц”-аас тусад нь хуульчлах шаардлагагүй гэж үздэг. Учир нь төрийн байгууллага нь төрийн нэрийн өмнөөс үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд нэгэнт төрийн нууц гэх ойлголтыг холбогдох хууль тогтоомжоор зохицуулсан байдаг тул үүн дээр дахин төрийн байгууллагын нууцын тухай ойлголтыг давхардуулах шаардлагагүй гэж үзжээ.<sup>11</sup>

Өөрөөр хэлбэл, албаны нууц гэх ойлголтыг тус хуулиас хасах нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 17-д “төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй...” гэж заасныг хангах, цаашлаад төрийн байгууллага, албан тушаалтан өөрийн ашиг сонирхлыг хамгаалах, хангах зорилгоор төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээллийг нууцлах боломжийг хязгаарлаж, иргэдийн мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхийг эдлүүлэх, төрийн байгууллагын ил тод байдлыг сайжруулах, олон нийтийн хяналтыг нэмэгдүүлэх, цаашлаад авлигын гэмт хэрэг буурах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зэрэг эерэг

<sup>11</sup> Ч.Өнөрбаяр, Б.Тэмүүлэн, Ж. Баярцэцэг нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, ННФ, (УБ, 2010), 36 дахь тал.

нөлөөллийг бий болгох боломжтой гэж үзсэн болно. Иймд тус хуулийн төсөлд нь зорилгодоо хүрэх боломжтой гэж үзлээ.

#### **Практик хэрэгжих боломж шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:**

ТБАНТХ-ийн хэрэгжилт тэр дундаа албаны нууцтай холбоотой асуудлын хүрээнд албаны нууцын жагсаалтыг төрийн байгууллага бүр өөрсдөө баталж, мөрдөж байгаагаас төрийн байгууллагын ил тод байдлыг алдагдуулах, нууцлах шаардлагагүй мэдээллийг нууцлах, авлига бий болгох, ашиг сонирхлын зөрчил үүсгэх, ижил төрлийн мэдээллийг зарим байгууллага нээлттэй, зарим байгууллага нууцад хамааруулан хуулийн зохицуулалтыг өөр өөрөөр ойлгон хэрэгжүүлж байна. Энэ нь тус хуулийн зохицуулалтыг нэг мөр ойлгон практикт хэрэгжүүлэхгүй байгааг илэрхийлж байна. Хуулийн зохицуулалтын хэрэгжилт хангалтгүй, нэг мөр байдлаар хэрэглэгдэхгүй байгаа нь хүний эрх зөрчигдөх үндэслэл болж байна. Иймд энэхүү хуулийн төслийн дагуу ТБАНТХ-д өөрчлөлт оруулж, тус хуулиар зөвхөн төрийн нууцтай холбоотой харилцааг зохицуулах буюу “албаны нууц” гэх ойлголтыг хасах нь эерэг нөлөөлөл үзүүлэх, практикт хэрэгжих боломжтой зохицуулалт гэж үзэж байна.

#### **Ойлгомжтой байдал шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:**

Төслийн 1 дүгээр зүйлд заасан “16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн “, **албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”**, гэсний “нууц” гэх үгний ард бичигдсэн таслалыг хасах. Учир нь ТБАНТХ-ийн 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсэгт “...**албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц” зэрэглэлтэй байна.**” гэж заасан бөгөөд “нууц” гэх үгний ард таслал бичигдээгүй байна.

Иймд Төслийн 1 дүгээр зүйлд заасан “16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн “, **албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”**, гэсний “нууц” гэх үгний ард бичигдсэн таслалыг хасах. Эсхүл 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийг бүхэлд нь хүчингүй болгох. /Энэ саналыг үндэслэлийг судалгааны “Харилцан уялдаа” хэсгээс үзнэ үү.

#### **Харилцан уялдаа шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд:**

1. Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлд **16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн “, албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”**, гэснийг тус тус хассугай гэж заажээ. Одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй ТБАНТХ-ийн 16 дугаар зүйлийн 16.2-т “Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл “онц чухал нууц”, “маш нууц”, албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц” зэрэглэлтэй байна.” гэж заасан бөгөөд хуулийн төсөлд заасны дагуу (**албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”**) гэснийг хасвал тухайн зохицуулалт нь “Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл “онц чухал нууц”, “маш нууц” гэсэн зэрэглэлтэй байна.” гэж өөрчлөгдөнө.

Гэтэл хуулийн төсөлд 16 дугаар зүйлийн 16.1.3 дахь заалтыг хасах талаар тусгаагүй учир ТБАНТХ-ийн 16 дугаар зүйлийн 16.1.1-16.1.3 дахь хэсэгт зааснаар “онц чухал нууц”, “маш нууц”, “нууц” гэх ангилал хэвээр үлдэхээр байна. Өөрөөр хэлбэл, одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хуулийн дагуу албаны нууцад хамаарах мэдээлэл нь “нууц” гэх ангилалд хамаарч байх бөгөөд хуулийн төслийн дагуу “албаны нууц” гэх ойлголтыг тус хуулиас хассан ч тус хуулийн 16.1.3-т “нууц” гэх ангилал хэвээр үлдэж байна. **Иймд хуулийн төсөлд 16 дугаар зүйлийн 16.1.3 дахь хэсгийг хасах гэж нэмж оруулах нь зүйтэй.**

Ийнхүү өөрчлөлт оруулснаар тус хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1 дэх хэсэг, 16.2 дахь хэсэг өөр хоорондоо ижил, агуулгын хувьд давхардал үүсгэхээр байна. Учир нь тус хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1 дэх хэсгийн зохицуулалт нь “Задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, ашиг сонирхол, байгууллага,

*иргэнд учруулах аюул, занал, хохирлын хэмжээнээс хамаарч төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл дараахь зэрэглэлтэй байна:*

*16.1.1.онц чухал нууц;*

*16.1.2.маш нууц;" гэж өөрчлөгдөнө. Харин 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн зохицуулалт "Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл "онц чухал нууц", "маш нууц" зэрэглэлтэй байна." гэж өөрчлөгдөх тул агуулгын хувьд ижил зохицуулалт болохоор байна.*

**Иймд хуулийн төслөөр 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийн , албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “нууц”, гэснийг хасах биш 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь хэсгийг бүхэлд нь хүчингүй болгох өөрчлөлтийг оруулах нь зүйтэй.**

2. ТБАНтХ-д өөрчлөлт оруулснаар тус хуультай харилцан уялдаа бүхий тэр дундаа албаны нууцтай холбоотой зохицуулалт агуулсан хуулиудад өөрчлөлт оруулах шаардлагатай. Тус хуулийн төслийн хүрээнд 42 хуульд өөрчлөлт оруулах тухай дагалдах хуулийн төслийг боловсруулсан боловч зарим хуулиудыг орхигдуулсан байна.

Иймд ТБАНтХ-д өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийн дагуу орж буй өөрчлөлттэй холбоотойгоор одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хуулиудад тусгагдсан зохицуулалтад хууль, хуулийн төсөл хоорондын харилцан уялдааг хангахад анхаарч өөрчлөлт оруулах шаардлагатай. Тухайлбал, Зөрчлийн тухай хуулийн 15.14 дүгээр зүйл.

## **ЭХ СУРВАЛЖ**

### **Хууль тогтоомж, эрх зүйн акт**

- Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (1992), №1;
- Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2022), №6;
- Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (2017), №11;
- Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл (1995), №7;
- “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого;
- Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал;
- Монгол Улсын Засгийн Газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр;

### **Ном, сурах бичиг, судалгааны тайлан, эмхэтгэл**

- David Banisar, Comments on the Moldovan Draft Law on State and Official Secrets, 2005, <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/16548.pdf>
- Б.Баясгалан, Монгол Улсын Төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах эрх зүйн тогтолцоонд тулгамдаж буй асуудал, ХДЁС, (У6, 2020), Цуврал 77;
- Глоб интернэшнл, Азийн сангийн Монгол дахь төлөөлөгчийн газар, “Олон улсын хэм хэмжээнд нийцсэн хуулиар дамжуулах олон нийтийн мэдээлэлтэй байх эрхийг дэмжих нь” төсөл, Мэдээлэлтэй байх эрхийг хязгаарлаж буй хууль тогтоомжийн дүн шинжилгээ, 2019 он;
- Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлал, 2025 он;
- ХЗҮХ, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, 2023 он;
- ХЗҮХ, Төрийн болон албаны нууцын эрх зүйн зохицуулалт (Олон улсын чиг хандлага, зарим улсын туршлага), 2023 он;
- Ч.Өнөрбаяр, Б.Тэмүүлэн, Ж. Баярцэцэг нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, ННФ, 2010 он;